

In za konec v spomin in opomin še delček pesmi Antona Aškerca:

»Tak pisan si vlak ti – življenje!

Kak hitro se vozimo ž njim!

Naprěj, naprej, vranec naš parni! ...

Spomin pa za nami je — dim?»

Letošnji Aškerčevi nagrajenki za življenjsko delo in dobitniku Aškerčevega priznanja iskreno čestitam. Čestitam tudi častnemu članu Arhivskega društva, vsem posameznikom in avtorjem projektov, ki so bili za svoje dosežke nominirani ter vsem članom društva in arhivskim delavcem, ki s svojimi izrednimi dosežki vsak dan bogatite našo arhivsko stroko.

Sonja Jazbec,
predsednica Arhivskega društva Slovenije

Govor na proslavi ob 60-letnici Arhivskega društva Slovenije, MOL, 23. oktober 2014

V posebno čast mi je, da ob šestdesetletnici Arhivskega društva Slovenije govorim kot zgodovinar. Morda je to upravičeno, ker smo zgodovinarji pri svojem znanstvenem delu vezani na arhive oziroma na arhivsko gradivo. Pri tem pa ste nam arhivisti v veliko pomoč in zato smo vam lahko hvaležni ter vam iskreno čestitamo ob vašem okroglem jubileju.

Ugotavljam, da ste arhivisti dosegli dobo zrelih let. Uresničile so se želje in hotenja izpred 60 let. V prvem desetletju po osvoboditvi leta 1945 je bila arhivska služba še v povojih. Arhiv Slovenije in lokalni arhivi so se šele organizirali in oblikovali. Zato se je arhivska problematika reševala v okviru Zgodovinskega društva Slovenije, ki je imelo posebno arhivsko sekcijo, arhivski prispevki so se objavljali v Zgodovinskem časopisu, na zborovanjih pa so bile predstavljene tudi teme z arhivsko problematiko. Kljub temu je bila vedno pogosteje, čeprav število arhivistov ni bilo veliko, izražena želja po ustanovitvi lastnega strokovnega društva. To se je zgodilo 27. aprila 1954, ko je bilo na ustanovnem občnem zboru ustanovljeno Arhivsko društvo Slovenije. Kmalu po občnem zboru ste arhivisti začeli razmišljati o izdajanju lastne strokovne revije. Bilo je precej pomislekov, kajti piščih arhivistov je bilo malo. Pojavljala so se tudi opozorila in trditve, da bi se vsebina prispevkov tematsko prekrivala z razpravami v Zgodovinskem časopisu in Kroniki.

V naslednjih letih se je začela arhivska služba pospešeno razvijati. Povečalo se je število arhivistov, kajti mnogi diplomirani zgodovinarji so se usmerili v arhivsko službo. Na vašo pobudo je bila sprejeta arhivska zakonodaja, ki se je pozneje dopolnjevala in prilagajala času in potrebam, kajti le sodobna zakonodaja odpira arhive najširšemu krogu razikovalcev in uporabnikov. Z osamosvojitvijo arhiva v Novi Gorici konec leta 1971 je bila arhivska mreža v Sloveniji sklenjena. Kmalu se je pojavila vrsta strokovnih publikacij, med njimi še posebej pregledni Vodnik po arhivih Slovenije. V začetku sedemdesetih let je ponovno oživela ideja o lastni arhivski reviji, ki bi združevala arhivske delavce in jih vzpodbujala, da bi arhivska vprašanja tudi teoretično obdelali in dosežke objavili. Leta 1974 ste arhivisti na VII. zborovanju v Slovenj Gradcu sprejeli sklep o izdajanju lastne revije z naslovom Arhivi. Prva številka nove revije je izšla leta 1979 (z letnico 1978). (Do leta 2000 je vsako leto izšla ena dvojna številka, od tega leta dalje pa dve samostojni številki letno). Prav glasilo Arhivi, na katero ste lahko ponosni, je najvidnejši odraz vaše vsestranske dejavnosti. To dokazuje bogata vsebina 37 letnikov. V mnogih letnikih smo s svojimi prispevki sodelovali tudi zgodovinarji.

Ostalo pa je odprto še eno zelo pomembno vprašanje, ob katerem se name-ravam še posebej ustaviti, to je strokovno izobraževanje arhivistov. Predvsem bi se zadržal pri tistih akcijah in postopkih, ki so zaradi pomembnosti ostali v mojem spominu in sem pri njih tudi sam sodeloval kot predstojnik oddelka za zgodovino.¹ O nujnosti šolanja arhivskih delavcev so razpravljali v Zgodovinskem društvu za Slovenijo že leta 1946, vendar do realizacije ni prišlo. Tudi na zvezni ravni si je prof. dr. Jorjo Tadić prizadeval, da bi za potrebe jugoslovanskih arhivistov orga-niziral posebno arhivsko šolo po enotnem programu. A ustanovitev jugoslovanske arhivske šole na univerzitetni ravni ni bila realizirana. Organizirani so bili le trije večmesečni tečaji (leta 1950 v Dubrovniku, leta 1952 in 1953 v Beogradu), katerih so se udeležili tudi kandidati iz Slovenije. Na pobudo arhivskega društva Slovenije se je 1956 začel oblikovati načrt o ustanovitvi stolice za arhivistiko na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Kljub temu da je bil prof. dr. Milko Kos pripravljen podpreti predlog društva, na seji oddelka za zgodovino ta predlog ni bil sprejet. Zavrnjena je bila tudi zamisel, da bi bila arhivistika vključena v podiplomski študij. A potreba po uvedbi študija na najvišji stopnji se je večala. Mejniki predstavljajo zborovanje slovenskih arhivistov v Slovenj Gradcu leta 1974, kjer ste poudarili, da je strokovno izobraževanje izhodišče za izboljšanje arhivske službe.

In kako je potekal študij zgodovine na Filozofski fakulteti v Ljubljani do leta 1979, ko je bila uvedena arhivistika? Prvi dve leti po ovoboditvi smo na Filozofski fakulteti študirali zgodovino po starem predvojnem programu. Leta 1947 je bila izvedena prva reforma študija, ko sta bila oba študijska predmeta pod A zgodovi-na in pod B izbrani predmet (geografija, slavistika, filozofija itd.) izenačena. Velik poudarek pri študiju je bil na seminarju, ki je bil obvezen. Vsak študent je moral v teku študija predstaviti krajši referat (vsebina obravnava določenega arhivske-ga dokumenta ali obdelava kakega zgodovinskega problema). Poleg tega je moral vsak študent, predno je pristopil k diplomskemu izpitu, pri vsakem izpraševalcu izdelati seminarsko nalogo, ki je večinoma temeljila na tiskanem arhivskem gra-divu. Prof. dr. Gregor Čremošnik je za seminarske naloge dajal predvsem teme, povezane z objavljenim dubrovniškim arhivskim gradivom, ali pa cirilske listine, objavljene v publikaciji Frana Miklošiča »Monumenta serbica«. S kolegom Petrom Ribnikarjem sva se dogovorila, da skupaj obdelava temo »Prehrana Dubrovnika od 1330 do 1333«. ² Pregledati in analizirati sva morala objavljene zapisnike du-brovniških svetov. Kljub temu da sva imela težave z latinščino, sva izdelala soli-den seminarski izdelek. Kolega Peter, ki se je že med študijem usmerjal v arhiv, mi je svetoval, naj se za seminarsko nalogo pri profesorju Kosu lotim obdelave ohranjenih urbarjev za Logaško gospostvo, in tako je nastala seminarska nalo-ga »Kajžarstvo v Logaškem gospostvu« (dopolnjeno in predelano sem objavil v Kosovem zborniku). ³ Ob tem primeru se je pokazalo uspešno sodelovanje zgo-dovinarja s poznejšim arhivistom, ki je sicer temeljilo na prijateljskem odnosu. Tudi pozneje, ko sem bil izvoljen za asistenta pri prof. Čremošniku in sem se usmeril v južnoslovansko zgodovino, sem se še večkrat vračal v Arhiv Republike Slovenije pri iskanju gradiva za teme, ki so me posebej privlačile (usoda turških ujetnikov, ⁴ omemba Dubrovnika v naših arhivskih fondih ⁵ in družbeni odnosi na domžalskem območju). ⁶ Vedno sem naletel na pomoč pri kolegih arhivarjih.

¹ Predstojniške posle oddelka za zgodovino sem opravljal od 1980–1982 in od 1985–1990.

² Voje Ignacij: Preskrba Dubrovnika z žitom v 14. Stoletju. V: *Arhivi* 28 (2005), str. 147–152.

³ Ibid.: Kajžarstvo v logaškem gospostvu. V: *Zgodovinski časopis, Kosov zbornik* 6–7 (1952–53), str. 650–662.

⁴ Ibid.: O usodi turških ujetnikov v slovenskih deželah v XVI. in XVII. stoletju. V: *Časopis za zgodovino in narodopisje* N. s. 8 (43) (1972), str. 254–262.

⁵ Ibid.: Najemniki-trabanti dubrovniške republike v gradivu Arhiva Republike Slovenije. V: *Arhi-vi* 25 (2002), št. 1, str. 19–22.

⁶ Ibid.: Odnosi med Kozmom Ravbarjem in vaško skupnostjo Domžale v 16. stoletju. V: *Zgo-dovinski časopis* 45 (1991), št. 1, str. 33–40.

Moram ugotoviti, da je prva povojna generacija arhivistov izhajala iz vrst zgodovinarjev, ki jim je takratni način študija omogočil, da so se razvili v vrhunske arhiviste. Med študijem so nam profesorji, lahko rečem ljubljanske zgodovinske šole, vcepili pozitiven odnos do arhivskega gradiva in do arhivov kot temeljev študija zgodovine. Opozoril bi še na eno moje sodelovanje z Arhivom R. Slovenije, ki je povezano z dokaj zajetnim gradivom turških dokumentov. V letih 1954 do 1956 sem bil na specializaciji v Orijentalnem inštitutu v Sarajevu. Ko sem se vrnil iz Sarajeva, me je uprava arhiva naprosila, da bi pregledal turške listine ter razkril njihovo vsebino. Svoje ugotovitve sem najprej predstavil s predavanjem v prostorih arhiva 10. januarja leta 1962. Predavanje je arhiv izdal kot brošuro v špirografski tehniki.⁷

Študij zgodovine na FF v Ljubljani je šel skozi številne reforme, ki so bile usmerjene v to, da diplomiranci zadostijo predvsem potrebam na srednjih šolah. Zato se je tudi vloga seminarjev pri študiju zmanjševala. Ena najbolj usodnih reform za študij zgodovine na univerzi je bila tista iz leta 1960. Povzročila je bistveno spremembo študijskega programa. Smisel te diktirane reforme je bil uvedba dvostopenjskega študija (inverzija) z že vpeljanim dvopredmetnim programom. Prvi dve leti sta predstavljali višješolski program, ki se je zaključil z diplomom I. stopnje, tretji in četrti letnik pa sta predstavljala visokošolski študij in ta se je zaključil z diplomom druge stopnje. Program študija naj bi šel v smer učenja in zorenje možnosti za študentovo lastno aktivno delo. Novi zakon o visokem šolstvu leta 1976 pa je šel še dlje. Predpisal je zmanjšanje študijske obveznosti – odprava klavzurnih nalog, odprava seminarskih nalog, ostalo je le še diplomsko delo. Na srečo je bila leta 1967 obnovljena enopredmetna zgodovina, nepedagoške študijske smeri z intenzivnim tečajem nemščine in latinščine (jezikov virov za slovensko zgodovino) kot nadomestilo za B predmet.

Omenjena delna reforma leta 1976 pa je pomenila preobrat glede uvedbe študija arhivistike na oddelku za zgodovino FF v Ljubljani. Decembra 1975 je bil na seji oddelka za zgodovino sprejet predlog, da se na oddelku uvede študij arhivistike na vseh treh stopnjah študija, ker je tudi statut Filozofske fakultete predvideval študij arhivistike. S študijskim programom je bil leta 1977 uveden študij arhivistike v 3. in 4. semestru kot fakultativni predmet (2 uri predavanj) in v 7. in 8. semestru kot obvezni predmet za samostojno zgodovinsko skupino (2 uri predavanj in 2 uri seminarskih vaj). Sprejet je bil predlog za uvedbo podiplomskega študija (magisterij, doktorat). V zimskem semestru leta 1978 so se začela predavanja na I. stopnji, ki jih je prevzela zunanja sodelavka arhivistka Ema Umek, po letu 1988 pa jo je nadomestil arhivist Vladimir Žumer. Na II. stopnji pa je bilo izvajanje študijskega programa arhivistike poverjeno zunanjemu sodelavcu arhivistu Jožetu Žontarju in kasneje tudi arhivistu Vladimiru Žumru. Edino na oddelku za zgodovino v Ljubljani je bilo v takratni Jugoslaviji možno študirati arhivistiko na dodiplomskem in podiplomskem študiju ter doseči doktorat iz arhivistike.

Ker se je zaradi izenačevanja A in B predmeta število študentov pri seminarjih izredno povečalo, je bilo aktivno delo s študenti otežkočeno. Rešitev iz te zagate smo na oddelku za zgodovino iskali v poglobljenem individualnem delu s tistimi študenti, pri katerih smo ugotovili izrazit interes za raziskovalno delo. Uspešen poskus je bil izveden prav na področju arhivistike v šolskem letu 1987/88. Na pobudo direktorice Arhiva R Slovenije Eme Umek je prišlo do organiziranja dopolnilnega seminarja, ki je bil namenjen manjšemu številu zainteresiranih slušateljev. Seminarja, ki je izvajal po dve uri, se je redno vsakih 14 dni udeleževala skupina okrog 15 študentov. Poleg Eme Umekove so na tem seminarju sodelovali še prof. dr. Ferdo Gestrin, dr. France M. Dolinar in jaz. Seminar je bil v prostorih Arhiva R. Slovenije, kjer smo brali in interpretirali arhivske vire, tokrat testamente

⁷ Ibid.: Pregled glavnih kategorij turških dokumentarnih virov in njihov pomen za zgodovino jugoslovanskih narodov. Arhiv Slovenije, 1962, 40 strani (špirografirano).

in zapuščinske spise. Poročilo o seminarju je izšlo v *Zgodovinskem časopisu*,⁸ kjer so udeleženci med drugim zapisali: »Ustanovila se je 'Sekcija mladih zgodovinarjev', ki predstavlja neobvezno obliko udejstvovanja študentov na področju širjenja polja zgodovinarjeve razgledanosti... Zamisel je zgrajena na dejstvu, da je arhiv z gradivom, ki ga hrani, temelj zgodovinarjevega dela ... Preko tovrstne oblike sestajanja se je skušala uresničiti želja po tesnejši povezanosti oddelka za zgodovino z arhivom.« Žal do takšne oblike dopolnilnega študija, povezanega z arhivom, ni več prišlo.

Uvedba bolonjske reforme v šolskem letu 2009/10 je temeljito posegla v študij zgodovine in posledično tudi povzročila večje spremembe pri študiju arhivistike. Bolonjska reforma je uvedla možnost različnih študijskih povezav in smeri med različnimi oddelki na isti fakulteti ali med različnimi fakultetami. Na oddelku za zgodovino je možno študirati arhivistiko po dveh programih. V okviru drugostopenjskega magistrskega programa je ponujena raziskovalna in arhivska smer. Na tej stopnji študirajo študenti arhivistiko po akreditiranem programu in pri habilitiranih univerzitetnih učiteljih. Ali je ta sistem študija arhivistike boljši od prejšnjega, lahko ocenijo le zainteresirane institucije – arhivi, ki te diplomante zaposlujejo.

Koliko je uspešen študij arhivistike, ki ga je akreditirala mariborska Alma mater Europeae (Evropski center Maribor), mi ni znano. Prizadevanja dr. Petra Pavla Klasinca, da bi nastal drugi izobraževalni center za arhivistiko na Filozofski fakulteti v Mariboru, pa niso bila uspešna.

Dosedanji študij arhivistike v okviru zgodovine se je izkazal za ustreznega. Ohranimo ga in dopolnujemo, da bo dal še boljše rezultate kot doslej.

In na koncu naj končam s spoštljivim spominom na pokojnega arhivarja Dubrovniškega arhiva dr. Zdravka Šundrica.⁹ Ko sem leta 1954 začel v Dubrovniškem arhivu zbirati gradivo za doktorsko disertacijo »Kreditna trgovina Dubrovnika v srednjem veku«, sem naletel na arhivarja Zdravka Šundrica. Jaz sem bil začetnik asistent, on pa je bil kljub zrelem letom na začetku kariere arhivista. Sprejel me je odprtih rok, nudil mi je vsestransko pomoč ter prispeval k temu, da sem vzljudil arhivsko delo. Lahko rečem, da je bil eden najboljših poznavalcev Dubrovniškega arhiva, zlasti je podrobno poznal vsebino posameznih arhivskih serij in bogastvo arhivskega materiala, absolutno je obvladal paleografijo ter reševal še tako zapletene notarjeve pisarske uganke. Opozarjal me je na gradivo, ki ni bilo v moji evidenci, je pa bilo zelo pomembno za moje raziskovalno delo. Bil je vzor arhivarja, ki je imel izjemen čut do mladih raziskovalcev.

Na simpoziju ob 700-letnici Dubrovniškega arhiva, leta 1978 je imel zelo odmeven referat »Kako je nastala i kako je sačuvana bogata arhivska građa Dubrovačkog arhiva.«¹⁰ Svoj referat je zaključil z nekaterimi mislimi, povezanimi s slavljenecem, Dubrovniškim arhivom, ki so še danes aktualne, zato jih bom navedel v celoti:

- prvič, da mu bodo vedno zagotovljeni dobri življenjski pogoji,
- drugič, da bo vedno razpolagal z dobrimi čuvarji, ki ne bodo dopustili, da bi bil uničen katerikoli njegov del in
- tretjič, da bo vedno razpolagal z dobrimi strokovnjaki, ki bodo poznali njegove fonde, jih obdelovali in omogočili raziskovalcem, da jih bodo čimbolj in čim uspešneje uporabljali pri svojem delu.

A naloga arhivarjev je, kot je poudaril Šundrica, da posredujejo v narodno zavest čimveč dobrih, pomembnih in ugodnih podatkov, ki nam bodo v čast pred

⁸ Studen, Andrej - Balkovec, Bojan: Poročilo o delu »Sekcije mladih zgodovinarjev«. V: *Zgodovinski časopis* 42 (1988), št. 2, str. 297–298.

⁹ Voje, Ignacij: Dr. Zdravko Šundrica: 1915–1995. V: *Arhivi* 19 (1996), št. 1–2, str. 226–227.

¹⁰ Šundrica, Zdravko: Kako je nastala i kako je sačuvana bogata arhivska građa dubrovačkog arhiva. V: *Arhivist* 29 (1979), br. 1–2, str. 23–26.

bodočimi rodovi. Kadar podatki enkrat prodrejo v narodovo zavest, takrat ni več olepšavanja in brisanja.

Arhivi so neprecenljiva narodova dediščina, kar pomeni, da so arhivski dokumenti tudi dokaz narodove indentitete, torej spomina naroda, ki omogoča osvetliti preteklost in pomaga slutiti prihodnost. Arhivisti se morate zavedati, da ste čuvarji tega neprecenljivega narodovega zaklada.

prof. dr. Ignacij Voje

Zahvala Marije Oblak Čarni

Spoštovani!

Lepo se zahvalim za podelitev Aškerčeve nagrade, visokega priznanja za delo na področju arhivov. Hvala predlagateljem in članom komisije. Arhivom sem posvetila ves svoj delovni vek in tako priznanje poboža po duši, vzradosti. Moram pa se ob tem spomniti svojih sodelavcev, kajti rezultati dela, ki so po vaši presoji vredni priznanja, so plod skupnega dela. Skupaj smo načrtovali, skupaj iskali možnosti za uresničitev zastavljenih ciljev in se veselili uspehov, in skupaj iskali novih poti, ko smo naleteli na ovire, ki jim včasih nismo bili kos. Hvala dragim kolegom. Hvala tudi vsem, izven arhivskih vrst, ki so se tedaj zavedali pomena arhivskega gradiva, in so stroko v njenih prizadevanjih podpirali.

V tem svečanem trenutku mi dovolite vprašanje, ki mi zadnje čase ne da miru. In sicer vprašanje o odnosu do arhivske stroke, do arhivov in njihovega poslanstva.

Zgodovinsko arhivsko gradivo je med najpomembnejšimi deli kulturne dediščine, priča o žitju in bitju naše skupnosti. V njem so zapisana prizadevanja in uspehi, pa tudi zmote in napake. Vse to pa je naše, naša sedanost in naša zgodovina. Delo v arhivih zahteva visoko izobražene in odgovorne delavce, ljudi s kulturno širino in integriteto. Z gradivom, ki pride v arhive – ne samo zaradi praktičnih potreb – temveč tudi glede na zgodovinsko vrednost, morajo primerno ravnati, ga varovati pred poškodbami, poneverbami in izginotjem. In se pri tem ne ozirati na take ali drugačne dnevne politične potrebe. Spomnim se pisma, ki je nekoč iz vrst uporabnikov kot zahvala prispelo v arhiv. V njem je pisec primerjal arhiv s svetiščem, kjer se hranijo velike dragocenosti in arhiviste z njihovimi vestnimi čuvarji. Nekoliko privzdignjene besede ponazarjajo potreben odnos do arhivov. Ne smemo namreč zanemariti dejstva, da so arhivski dokumenti nazamenljiv temelj za raziskave zgodovine, so osnova za dokazovanje pravic posameznikov, ustanov, države, so najvažnejše sredstvo za dokazovanje dejstev in dogodkov v preteklosti tudi v mednarodnih odnosih, zato države arhivom posvečajo posebno skrb. To mora tudi Slovenija.

Na koncu še moje čestitke Arhivskemu društvu ob šestdesetletnici, arhivistom pa iskreno želim uspehov tudi v prihodnje!

Marija Oblak Čarni